

A NEOKOLONIALISTA GAZDASÁG ÉS IDEOLÓGIA KONCEPCIÓINAK FŐ KÉRDÉSEI

(Különös tekintettel a Német Szövetségi Köztársaságra)

II. rész

DR. ILLÉNYI DOMONKOS

(Közlésre érkezett: 1978. december 6.)

Az első, a neokolonialista gazdaság főbb kérdéseivel foglalkozó fejezet az 1978-as Tudományos Közleményekben jelent meg. A második fejezetben azt vizsgáljuk, hogy a valóságos tőke mozgást hogyan interpretálja, magyarázza és próbálja igazolni a tőkés politika, hogyan látja el ideológiai köntőssel, valóságnak feltüntetve azt, ami közvetlenül vagy közvetetten „meztelen” profitérdek.

Az első fejezet záráskövetkeztetéseiben megfogalmazottakból indulunk ki: A fejlett tőkés társadalom ideológusainak célja egy reakcióssá, anakronisztikussá vált társadalom átmentése, a magántulajdon megőrzése, megtartása. A fejlődő világ felszabadulásának a neokolonialista gazdaságtól való emancipálódása a feltétele. Ehhez elengedhetetlen a külföldi tőke korábbi és jelenlegi szerepkörének megváltoztatása, a jelenlegi közvetlen és járulékos külföldi tőkefunkciók korlátok közé szorítása vagy esetleg száműzése is. A fejlődő országok égető tőkeszükségletét össze kell kapcsolni esetleges belső mozgásának körülhatárolásával, a nemzeti gazdaságfejlesztési koncepciók feltételeinek kielégítésével. Olyan kompromisszumról van szó tehát, amely a megváltozott politikai erőviszonyok koordináta-rendszerében a gazdaságilag ma még gyengébb félnek is biztosítja a kibontakozás esélyeit.

A NEOKOLONIALISTA IDEOLÓGIA – „KONCENTRÁLT GAZDASÁGÁNAK” KIFEJEZŐJE

Az imperialista politikusok viszonylag korán hozzákezdtek annak bizonyításához, hogy a fejlődő világ a perspektíváját csak egy „demokratikusan szabad rendben” találhatja meg, amely a „liberális piacgazdaság alapértékeihez” kötődik.¹

Ezek az „alapértékek” a következő területekre terjednek ki: korlátozott reformok a mezőgazdaságban, a közepes vállalkozások (elsősorban magánvállalkozások) fejlesztése az iparban, az oktatásügy javítása az ún. „képzési program” meghirdetésével, szakemberképzés stb. Az „alapértékek” kizárólag részmegoldásokat, szociáldemokrata értelemben felfogott reformokat hoztak, erősítették a magánszektor a modern közösségi és az elavult prekapitalista szektorral szemben.

A koncepció igazi célja:

1. A hagyományos ipari ágak neokolonialista kihelyezése az imperialista országokból a fejlődő országokba.

2. A hatalmas munkaerő-potenciál kizsákmányolása a nemzetközi tőkés munkamegosztás igényeinek megfelelően.

3. Ezzel a hazai ipari termelés kevésbé rentábilis ágainak megmentése a recessziótól.
4. A termelékenység különbözőségét magasabb „abszolút nívóra” emelni.
5. Fenntartani a tudományos-technikai forradalomból adódó különbséget a hazai és a volt gyarmati termelési kultúra között.
6. A tőkestruktúrát és a tőkeértékesülést az anyaországban fenntartani és racionalizálni; a fejlődő világban kialakítani a neokolonialista munkamegosztás feltételeinek megfelelően.

Ebben a szellemben fogant az NSZK szakpublikációjában megjelent cikk, amelynek gondolatai a fenti paratézist dokumentálják. „A nemzetközi munkamegosztás nem mehet végbe csupán a nyersanyagok és ipari késztermékek vonalán, hanem a különböző munka-intenzitások közötti ipari termékek cseréjében. Ez az ipari államok számára azt jelenti, hogy a munkaintenzív egyszerű, félkész- és késztermékek gyártását át kell engedni a fejlődő országoknak és magunknak nagy értékű tőkeintenzív termékek előállítására kell szorítkoznunk. Hosszabb távon a fejlődő országok ipari félkésztermékeket, textilt, cipőt, porcelánt stb. állítanak elő.”²

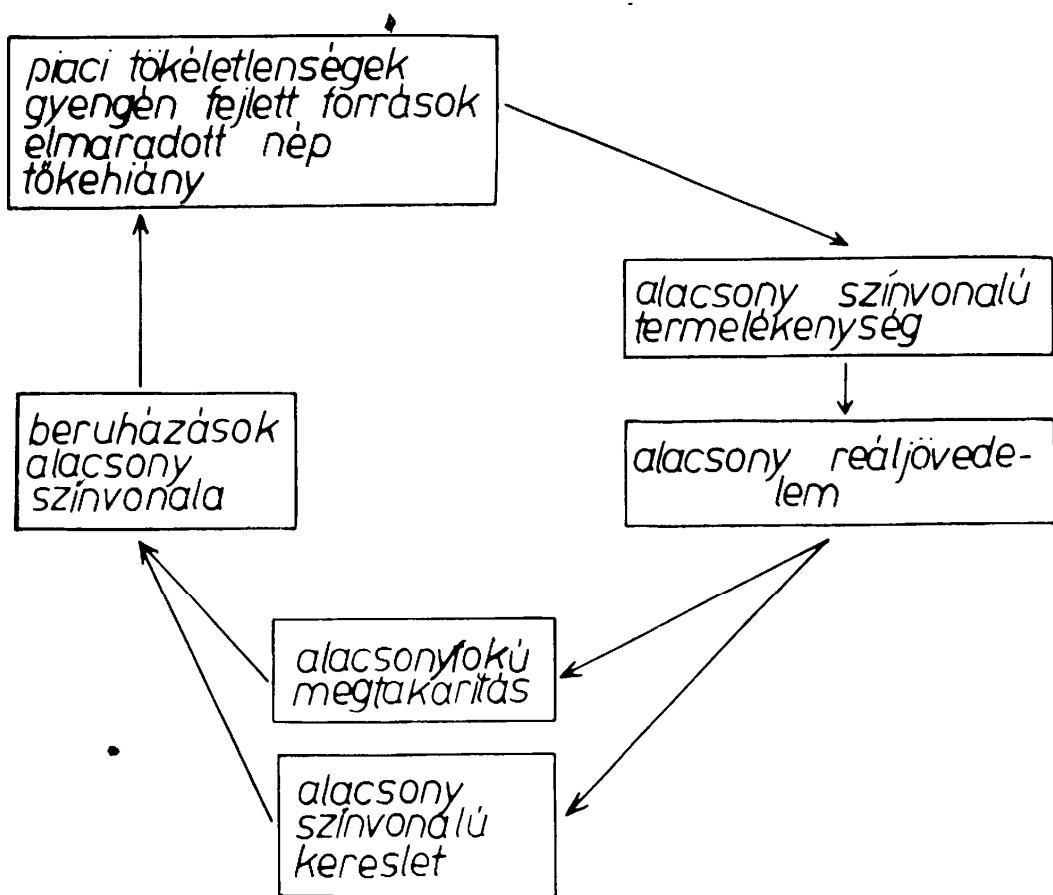
Ugyanígy fogalmaz F. J. Strauss a Volkswirt 1969. április 3-i számában és E. Eppler: Wenig Zeit für die dritte Welt c. könyvében.

A fenti gondolatok, bár látszólag teljesen gazdasági fogantatásúak, politikai-ideológiai tartalmat tükröznek. Azt, hogy a fejlődés felgyorsult korszakában a követelményekkel lépést tartani, csak tervezéssel, tőkés módon racionalizált gazdálkodással lehet. A fejlődő világ jelenléte a világ gazdaságban nem provizórikus jelenség, növekvő gazdasági igényeit tartósan érezteti a fejlett tőkés országokkal szemben. A tőke azonban csak egy fokkal (vagy többel) alacsonyabb gazdasági szinten képzei el a kevésbé fejlett országok technikai racionalizálásának kibontakozását. A kérdés az, utat törhet-e magának a fejlődő világ, s ha igen, hogyan formálódnak a társkapcsolatok a későbbiekben, amikor a fejlődő világ egyre jelentősebb tőkeigényeket, a tőkés világ egyre sürgetőbb nyersanyag-szükségleteket prezentál.

A „GAZDAG ÉSZAK, SZEGÉNY DÉL”-KONCEPCIÓ

A fenti kérdéscsoporthoz kapcsolódik a neokolonialista ideológia, amikor magyarázni és hitelesíteni kívánja a tőke érdekeit. A gazdaságban egyfajta evolúciós attitűddel jelenik meg és ölti magára a segítőkész, a cselekvő ember maszkját, elfogadhatóvá akarja magát tenni a „szegény” országokban és otthon is, — látszólag megszüntetve, de lényegében megtartva magát a magántulajdon történelmének még szervezettebb és teljesítményképesebb szintjén. Ez a „szegény ország — gazdag ország”-ról szóló polgári elmélet-kísérlet objektív alapja. A sokféle változatból kiemeljük Ragnar Nurske „modelljét”, amely nagyon jó példa a nyugati szakirodalom kifejezetten politikai fogantatású, apologetikus, a történelmi folyamat diszkontinuitását megvalósító, a dialektikát metafizikával, a dinamikát statikával fölcserélő, „rendszerteremtő” kísérleteire. (Lásd az ábrát!)

A fenti sémából fejti ki Nurske a „szegénység tanának” circulus viciosusát. Azt állította, hogy „egy ország azért szegény, mert szegény.” Ez nagyon banális tételnek hangzik — fűzte hozzá —, de nagyon is kifejezi azt az önmagában való viszonyt, az önmagába visszatérő mozgást, amely a tőkeképződés problémájának mind keresleti, mind kínálati oldalán megmutatkozik a gazdaságilag elmaradott országokban . . . a beruházási indítékot a piac korlátozza . . . A piac nagyságát a termelékenység általános színvonala határozza meg. A vásárlási kapacitás termelési kapacitást is jelent. A termelékenység színvo-

nala viszont főleg a termelésben felhasznált tőke nagyságától függ. De a tőkefelhasználást a piac szűk mérete korlátozza, s ezzel visszatérünk a kiindulópontozhoz.”³

Ezek a piaca, a tőke körforgására és megtérülésének feltételeire vonatkozó tételek nem utalnak a felhalmozást megbénító külső tényezőre, a gyarmatosítás és a neokolonializmus gazdasági hatására. Történelmileg elfogadhatatlan, logikailag hibás redukciót hajt végre. Indirekt módon azt bizonyítja, hogy a felszabadítási mozgalmaknak evolúcióra kell irányulniuk, hiszen saját erőből csak ez biztosítható. Másrészt a volt kizsákmányolót feloldja a kötelezettség és felelősség alól és szabaddá teszi a kezét a jelenlegi gazdasági helyzet alapján történő egyezmények megkötésére. A gazdasági egyenlőtlenség megszüntetését, feloldását egy transzcendens világba helyezi, amelynek a jelen kor érdek- és hatalmi viszonyaival nem kell számolnia. A szociális haladás jegyében megindult társadalmi fejlődés perspektívája is diszkreditálódik ezáltal, hiszen nem a szociális problémák megoldása jelentkezik itt első feladatként, hanem éppen ennek sérelmére, a tőkés támogatást élvező, „pretechnikai racionalitás” helyére lépő tőkés gazdálkodás a maga felépítményrendszerével együtt.

A „szegény és gazdag ország” elmélete jelenleg az egyik legfontosabb polgári társadalmi koncepció, amely a maoizmus antiszocialista ideológiájában is egyre inkább teret hódított. Közösek benne a stratégiai-hatalmi, politikai és az imperializmus, valamint a maoizmus céljait támogató-kiszolgáló érdekek, amelyek a szociálreformizmus és a kispolgári álradikalizmus számára egyaránt a kiindulópontot jelentik. Jóllehet azonos pre-

misszákból indulnak ki, a végső következtetések, a két — látszólag szemben álló — irányzat prizmáján megtörve, másként fogalmazódnak meg.

A szociálreformizmus észlelvén a „gazdag Észak és szegény Dél” közötti kiábrándítóan nagy különbséget, a fejlődő országokat „értelmes” reformokkal kívánja a „civilizációhoz” közelebb hozni.

A kispolgári álradikalizmus is észleli a különbséget, s ezt türelmetlenül, „nagy ugrással” és más hasonló gyors „gátszakítással” minél gyorsabban, bármi áron is meg akarja szüntetni. A társadalmi-gazdasági törvények azonban léteznek akkor is, ha a deklarációk ezt szubjektivista-voluntarista módon figyelmen kívül hagyják.

Társadalmi gyökérük nyilvánvalóan közös; kispolgári ideológia és bizonyos fokig gyakorlat mindkettő, csak más-más rétegek természetének, világnézetének a vetülete. Az egyik csak a „mát” látja, taktikával, „mozgalommal” rendelkezik, stratégia és végcél (igazi végcél!) nélkül; a másik csak a jövőt kémleli, csak a végcél tartja fontosnak, „napi” taktika és adott történelmi szakaszra vonatkozó stratégia nélkül. A reális stratégiának, mint fókuszának a kikapcsolása, amely a legfontosabb feladatok megjelölésére vállalkozna a begyűjtött adatok (objektív valóság elemzése) alapján, az egész végcélnak teljesen „munkásmozgalmon kívüli”, transzcendentális jelleget ad. A végcélért folyó harc nem eredményezheti azt, hogy a valóságra ideálokat kényszerítsünk, mint ahogy ezt a maoizmus teszi. Számolni kell a társadalmon belüli, inherens erőkkal, amelyek a végcél irányába hatnak, attól függően, hogyan jutnak érvényre, milyen a koncentráltaságuk. Nem lehet, nem létezik reális tartalom nélküli ideológia és ideáltól, ideológiától mentes reálpolitika. A szociáldemokrácia harcából pontosan az hiányzott, hogy volt ugyan egyfajta végcél-ideológia, de azt nem kapcsolták bele a konkrét cselekvés szabályozásába. A konkrét akciók, cselekmények az aktualitás jegyében intéződtek el, öncélúan, elhomályosítva a végcél. A tényleges erőviszonyok mérlegelése előfeltétele és kritériuma a szocialista értelemben vett cselekvésnek, a helyes taktikának, amelynek a „szakaszfeladatokhoz” való kapcsolódása eredményezheti csupán a fenti két irányzat által megfogalmazott „transzcendens végcél” immanenssé tételét, behozva azt a munkásmozgalom által reálisan megvalósítható keretek közé.

Ezekhez kapcsolódnak azok az eszmék is, amelyek a fejlődő országokban „szocializmus” címszó alá tartoznak, de nem alkotnak egységes koncepciót. Ezen elméletek végül is a tudományos szocializmus ellen fordulnak. Tagadják, hogy korunk fő tartalma a kapitalizmus világméretű átmenete a szocializmusba és annak fő hajtóereje az osztályharc, amely a két rendszer közötti harcban öltött legkoncentráltabb formát.

Mindezen koncepciók tartalmi magja az a megállapítás, hogy korunk alapvető ellentmondása a „szegény és gazdag” nemzetek létezésében van. Ebből szükségszerűen következik, hogy a társadalmi fejlődés hajtóereje a „gazdagságra orientált szegény világ”. E felfogás szerint a „szegény és gazdag országok”, amelyeket melleleg szociálökonomiailag nem definiálnak, harcolnak egymás ellen az ún. „jóléti szakadék” legyőzéséért. Ezen „szakadék” történelmi gyökereit — a kolonializmust — és a jelenlegi okait — a neokolonializmust — szemérmesen elhallgatják.

A „szegény ország — gazdag ország” elmélet az antiszocialista társadalmi elméletek összrendszerében igen fontos szerepet játszik; már kb. húsz éve használják a világforradalmi folyamat minden árnyalata ellen. Azzal is lehet számolni, hogy hatását, ha gyengül is az ereje, néhány új „nemzeti államban” nem zárhatjuk ki. Elsősorban azért, mert látszólag van „objektív” alapja. Az, hogy a történetileg kialakult viszonyokat statikusan, gyökeretlenül szemlélik, anélkül, hogy annak fejlődési folyamatát és összefüggéseit tekintetbe vennék. A gyarmatok embertelen kizsákmányolása, beleértve az Atlanti-óceánon folytatott rabszolgakereskedelmet is, a jelenleg magasán fejlett imperialista államok ere-

deti tőkefelhalmozásának csak „egy” eleme volt. Az imperialista kolonializmus és az attól függő hatalmi-politikai kényszer a társadalmi gazdaság nemzetközi újrafelosztásához vezetett és extrém eredményeket hozott az imperializmus uralta világban:

1. Az anyaországban a vagyon a monopóliumok kezébe koncentráldott, – hosszabb távon.

2. A gyarmatokon tömegnyomort eredményezett.

A gazdaság polarizálódásának ezen az állapotán az imperializmus gyarmati rendszerének szétesése sem sokat változtatott; sőt a neokolonialista kizsákmányolás, de különösen az ún. „termelékenységi olló” még növelte is – éppen az 1960-as években – a távolságot a fejlődő országok és az imperialista országok életnívója között.

A „szegények” akkor érhetnék utól a „gazdagokat”, ha a tőke hagyná őket a fejlődés útján haladni, tehát feladná profitérdekeit, azt, ami a tőkét tőkévé teszi. A „szegény ország – gazdag ország” fogalma és elmélete káros és megalapozatlan. Az elmélet veszélyessége abban rejlik, hogy az objektív viszonyok tudományos-elméleti elemzését megkerüli, álcázza, mert elválasztja ezeket történelmi és a jelenre vonatkozó politikai összefüggéseitől. Ezzel az elmélettel ugyanakkor manipulálhatók azok a milliók, akik a forradalom tartalékai vagy harcosai lehetnének.

INTEGRÁCIÓS ELMÉLETEK ÉS A NEOKOLONIALIZMUS KAPCSOLATA

A „szegény ország – gazdag ország” elmélet tudományos-koncepcionális kapcsolata nyilvánvaló a konvergencia elmélettel is. Szinte „munkamegosztásos” kapcsolat van a kettő között, éppen azzal, hogy a „konvergencia-elmélet” korunk fő ellentmondását a két szembenálló rendszer állítólagos közeledésének jegyében, lényegében feladja és az antagonizmust egy „új egységbe” olvasztja, és ezzel megteremti az előbbi koncepció gondolati előfeltételeit. Nem tesz lényeges különbséget a két világrendszer országai között, ezzel a történelmi felelősség kérdését is elmosza a gyarmatosítás előnyeit élvező és a gyarmatosításban részt nem vevő fejlett országok között.

Ugyanez vonatkozik más jelentősebb polgári, társadalmi elméletekre is, amelyek a kapcsolatok létét egyoldalúan a gyengébb fél szükségleteivel indokolják, mintha ez a tőkének nem is lenne érdeke. Ezek közül közismert az „ipari társadalom” (J. K. Galbraith, G. Myrdal, F. Baade stb.) és az ún. „stádium”-elmélet (W. Rostow). Koncepciójuk messzemenően az evolúciós fejlődés felfogását vallja, amely szerint a liberális polgári politika vagy a szociáldemokratizmus nyújtja a fejlődő világnak az „általános jólét” megteremtésének lassú, de a társadalom és gazdaság minden szféráját átfogó, egyedüli alternatíváját.

A második világháború utáni baloldali előretörés arra kényszerítette a legerősebb imperialista országok burzsoá ideológusait, hogy leplezzék a neokolonialista politikát és gyakorlatát. Az engedményekre kényszerült imperialista politika úgy állította be a visszavonulást, mintha a kapitalista Nyugat gyarmatpolitikájában szubsztancionális változás következett volna be, s a modern kapitalizmus mindig a neokolonializmus ellensége lett volna. Holott a neokolonializmus éppen azon politikai, katonai, gazdasági, ideológiai intézkedések együttese, amelyeket az imperializmus nemzetközi pozíciójának meggyengülése és a gyarmati rendszer összeomlása miatt kényszerült kidolgozni, lényege szerint tehát az osztály- és nemzeti elnyomás egyesítése; a fejlődő világ országaiban élő népek elnyomásának, leigázásának és kirablásának gyakorlata. Az 1969-es moszkvai nyilatkozat a következőket írja: „A népek szabadságának esküdt ellensége, az imperializmus, minden eszközzel igyekszik elfojtani a nemzeti felszabadító mozgalmakat, reakciós államcsínyeket

szervez, népellenes rendszereket segít uralomra és támogat.”⁴ Ennek elkendőzése a mai polgári teoretikusok fő, nem is könnyű feladata.

Módszerük lényege az, hogy az osztály- és nemzeti viszonyok összefüggését idealista módon és metafizikusan – egymástól elszakítva – ábrázolják, visszavezetve az osztályviszonyokat a nemzetre. Ez a „konzervatív” vagy „neokonzervatív” vagy „dialektikus” neokonzervatív ideológiai-filozófiai iskola „történelmi módszere és missziója”, amelynek képviselőihez tartoznak a nemzetközi monopoltőke olyan ideológusai, mint az amerikai Z. Brzezinsky, a német Hermann Kahn és R. Wiener stb.

„CIVILIZÁCIÓS” VAGY „BÉKÉS GYARMATOSÍTÁSI” KONCEPCIÓ

A régi rasszista koncepciótól sem tud megszabadulni teljesen a polgári társadalomtudomány, pusztán módosítja azt a kialakult objektív stratégiai helyzetnek megfelelően, amelyet az MSZMP XI. kongresszusán elfogadott Programnyilatkozat a következőképpen jellemzett: „A kapitalizmus általános válsága mélyül. A tőkés hatalmak uralmi szférája összeszűkül, gazdasági életükben mind gyakoribb az egyensúly megbomlása. Az állammonopolista kapitalizmus viszonyai között a termelőerők fejlődése tovább élezi a tőkés rendszer belső ellentmondásait, a kapitalista államok egymás közötti ellentéteit. Fokozódik és egyre szövevényesebbé válik a piacokért folyó harc, a tőkésországok, a nemzetközi monopóliumok versenye . . . Az imperializmus stratégiai céljai a társadalmi haladás erőivel szemben változatlanok: a szocialista világrendszer megsemmisítésére, a haladó mozgalmak elfojtására törekszik. Veszélyezteteti a békét, s egyes népeknek súlyos károkat, mérhetetlen szenvedést okoz. Eszközei közé tartoznak a burkolt és nyílt agresszió különböző formái: az ideológiai behatolás, a gazdasági elnyomás és zsarolás, az erőszakkal való fenyegetőzés, a legreakciósabb elemek támogatása, a nyílt katonai beavatkozás.”⁵ Mind ezt a nyugati publicisztika, mint első számú manipulációs eszköz is egyértelműen tükrözi. Még ma is szembeállítják kelet és nyugat, észak és dél államait, mint a racionális szervezettség és a „spontán aktivizmus” világát, miközben gondosan hangsúlyozzák az említett területek alapvető érdekeinek egységét.

De nemcsak a társadalomtudomány, a publicisztika, az ideológia, hanem az iskolai oktatás sem tud megszabadulni – és nem is akar – a „múlt” ideológiai örökségétől. Az NSZK földrajz- és történelemkönyvei pl. Afrika felfedezését részletesen bemutatják a tanulóknak. Afrikát, a „sötét, feltáratlan földrészt”, amely évszázadokon keresztül „terra incognita” volt, az európaiak fedezték fel – eszerint – a modern „civilizáció” számára. Nemzeti „büszkeséggel” emlékeznek meg a tankönyvek szerzői a „nagy német Afrika-kutatókról”. (Pl. Dominick, Bart, Hesse stb.)

Ez az ábrázolási mód népszerű – a tankönyvek mindig leegyszerűsítő – stílusában, semmit sem mond a gyarmatosításról, a népek kiirtásáról, kizsákmányolásáról, sőt ezt magyarázni, igazolni próbálja. „A tulajdonképpeni fekete Afrika térsége természet szerint Európa kiegészítője volt.” Ha így van, akkor az NSZK tőkései helyesen jártak el, amikor a portugál gyarmatosítóknak gazdasági-katonai segílyt nyújtottak vagy a cassingai (Angola) vasérc kitermelését megszervezték vagy szintén az angol, francia, amerikai, japán és olasz tőke bevonásával hozzákezdtek a Mocambique-i cabora-bassai vízi erőmű felépítéséhez az 1960-as évek végén.

A kolonializmus folyamatát éppen így torzítva, problémamentes, szinte barátságos aktusként ábrázolják. „Afrika néhány évtized alatt Európa gyarmati részévé vált. Ez a fejlődés szinte az afrikai lakosság ellenállása nélkül ment végbe.” A „Német Birodalom”

által meghódított afrikai területeket „védnökség” címszó alatt említik a megvizsgált NSZK-tankönyvek. Az afrikai területek „európaizálása” mellett a „civilizálás” kifejezést használják leginkább „a fehér ember” uralmának igazolására és dicsőítésére.

Ennek alapján megállapítható, hogy az ábrázolás ilyen módszertani és tartalmi alapon a kapitalizmus profitérdeke és a kapitalista gyarmati uralom és neokolonialista kizsákmányolás közötti szoros kapcsolatot nem képes bemutatni és tendenciózusan nem is kívánja feltárni azt.

Az ifjúság oktatására, nevelésére szolgáló könyvekben nem ritka a következő megfogalmazás: „... mindenki előtt világos, hogy az ipari országoknak segíteniük kell a fejlődő országoknak. Ez emberi és keresztényi kötelességünk. A fejlődő országok nincsenek abban a helyzetben, hogy a társadalmi-gazdasági változást saját erőből, rövid idő alatt végrehajtsák.”⁶ Ebből világosan következik, hogy rá vannak utalva az ipari államok támogatására. És az ipari államoknak „segíteniük” kell, „minden mulasztás örökre elveszett lehetőséget jelenthet, a nemdöntés vagy a döntés hiánya is döntés, döntés a kiszorulásunkról”, – írja a „gazdasági együttműködés szövetségi minisztere”, Hans-Jürgen Wischnewsky.⁷ Ez a kiindulópontja, alapja annak az ideológiai expanciónak, amely a nyugatnémet neokolonializmus előkészítője, kísérőjelensége és igazolója.

„A KULTÚRÁK SZINTÉZISÉNEK FILOZÓFIÁJA”

A tőke kiszorulásának és kiszorításának számos ellensége van a fejlődő világban is, attól függően, hogy milyen kapcsolatok fűzik a helyi tőkét s a tőle függő ideológiát a nemzetközi imperializmushoz. A neokolonializmus gondolkörének és gyakorlatának a „társkeresésére” és a reflexiók felmérésére ad lehetőséget az ún. „kultúrák szintézisének filozófiája”. Nagyon sok híve van afrikai, ázsiai és latin-amerikai országokban, ahol a különböző kultúrák egymásra hatását, egymásmellettségét a helyi, de a neokolonialista kapcsolatok fenntartásában érdekelt tőke felhasználhatta az egyenlőtlen történelmi kapcsolatok mai igazolására és elfogadtatására. Az indiai B. B. Gokhale professzor, az egyik bombayi főiskola tanára írja, hogy India számára a nagymogulok ideje óta „az igazi kultúrát” az európaiak megjelenése hozta. Az volt a történelmi hivatásuk, hogy India *szellemi* és *anyagi* életét két kontinens kultúrájának egyesítésével megtermékenyítsék. Gokhale dicsőítette a német India-kutatókat, az angol Kelet-Indiai Társaságot, annak gyarmati uralmát. Megjegyezte ugyan, hogy azért „kisebb-nagyobb igazságtalanság” történt a „két kultúra egyesítése idején”. Végső következtetése az imperializmus számára több, mint biztató: ma is meg kell tartani ezt a nyugatbarát orientációt, mert „Indiában Kelet–Nyugat szintézise” megteremthető, amely a kultúra és a civilizáció új, magasabb típusa, s „egyben az indiai tradíciókon nyugvó nyugati dinamizmus” az ország jövőjét szolgálja.⁸

A neokolonializmus ideológusai szívesen beszélnek tehát mindkét részről kelet–nyugati kölcsönhatásról, a kulturális kapcsolatok „ősi termékenyítő” hatásáról; ignorálják vagy elhallgatják azonban a volt gyarmati és függő országok kizsákmányolásának tényét s ebben a monopóliumok szerepét. Ezáltal a keleti és déli népek antikoloniális forradalmának lényegét torzítják el, amennyiben azt Nyugat ideológiai és kulturális hatása törvényszerű végeredményének mutatják be.

E tézis segítségével a neokolonialista ideológusok egész sor fontos tényezőt hagynak figyelmen kívül. Mindenekelőtt azt, hogy az elnyomott népek számára éppen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom nyitotta meg a nemzeti és szociális felszabadulás útját.

A polgári ideológusok alaptétele az, hogy az antikolonialista forradalom az európai polgári forradalmakkal áll igen közeli kapcsolatban. Ezzel egyrészt a kelet-ázsiai és a nyugati kapitalista országok hasonlóságát kívánják hangsúlyozni, másrészt, ami számukra ennél fontosabb: ha nyugat-európai típusú polgári forradalmak mentek vagy mennek itt végbe, akkor ezen országok előtt nem a szocializmus, hanem a kapitalizmus útja áll. Ezt akarják a szociológia, a filozófia eszközeivel a kapitalista fejlődésben érdekeltek előtt „tudományos alapon” bizonyítani. (Pl. H. Thile, E. Berchtenbreiter, az amerikai W. W. Rostow stb.)

A „MORÁLIS FORRADALOM” ELMÉLETE ÉS A „RELATIVITÁS”

A gondolat fő képviselője A. A. Berle, aki *Die kapitalistische Revolution des 20. Jahrhunderts* c. könyvében alapozza meg ezt a sajátos elméletet. Szerinte a 20. század lényegi jellemzője a technika fejlődése és a részvénytőke elterjedése. Ez olyan folyamat, mint a hellénizmus elterjedése Nagy Sándor hódításai után. A folyamat végeredményeként a monopóliumok egyfajta „kollektív pszichológiájának” a kialakulására került sor. A monopóliumok, ma már — hangsúlyozza a szerző — a dolgozók helyzetének javítását „szívükön viselik” — a saját érdekükben. „Morális forradalom” zajlott le.⁹

Berle felfogása szerint az „emberarcúvá vált kapitalizmus” elvesztette „támadó karakterét”, ezért nem veszélyes a befogadó struktúra számára. Ezt azzal bizonyítja, hogy a kapitalista Nyugat politikája jelenleg már nem neokolonialista, mert a fejlődő országok lakosságát ugyan olcsó munkaerőként használja ki a monopoltőke, de közben „minőségileg magasabb szintre emeli” azt. A polgári teoretikusok ezen álláspontjai tarthatatlank. Sem a technika fejlesztése, sem a technikai intelligencia kialakulása, szerepének növekedése nem változtat a tőkés társadalom alapvető lényegén, amely a neokolonializmussal, a népek szolgásgával van összekötve. Az imperialista politika „filozófiája” a nemzeti szuverenitás fogalmát elavult, ódivatú anakronizmusnak nevezi, amelyhez csak az elmaradott népek ragaszkodnak. Megfelelnek azonban arról, hogy a „szuverenitás” túl sok vérbe és szenvedésbe került, s a gyengébb gazdasági erő a dollár, a márka, a font és a frank „szabad áramlásában” ismét neokolonialista „védnökség” alá kerülhet. Ezzel kapcsolatban írta Lenin *A marxizmus karikatúrájáról* c. cikkében, még a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt, hogy kapitalista viszonyok között sem lehet lemondani a nemzeti önrendelkezés jogáért folytatott harcról még akkor sem, ha az esetleg nem lenne sikeres.¹⁰ Elsősorban azért, mert a kapitalizmus nem adhat mást, mint lényegét. A lényege pedig: a gyengébb, a kevésbé fejlett, a védtelenebb maradéktalan kizsákmányolása.

Néhány szociológus-filozófus, mint pl. Hans Kohn, bevezette a „relatív rossz” fogalmát, hogy ezzel is mentse a kapitalizmus korábbi és jelenlegi felelősségét a gyengébben fejlett népek kirablásában. Teorémája szerint a történelem folyamán tapasztalt „kolonializmus” sokkal többet ártott az embereknek, népeknek, mint a nyugat-európai. A cél érdekében a prekapitalista „korszak” háborúit és „nemzeti elnyomását” idézi, nem törődve azzal, hogy így anakronizmust követ el a nemzetfogalom történelmietlen ábrázolásával, apologikus célt követve. „Nagyon elterjedt az a propagandatétel — írja —, hogy az imperialisták Ázsiában, Afrikában csak háborút provokáltak, faji és gazdasági kizsákmányolást eredményeztek.” Hans Kohn a következő ellenérveket hozza fel: „Régóta vannak háborúk Ázsiában, Afrikában, amelyek nemzeteket és népeket irtottak ki. Az imperializmus nem Nyugat találmánya . . . Sok évszázaddal ezelőtt ázsiai törzsek és birodalmak veszélyeztették Európát. Csak a véletlen mentette meg Európát, Oroszország kivételével, a mongolok uralmától. Nem is olyan régen, 1683-ban a törökök, átvonulva Magyaror-

szágon, Bécs kapui előtt álltak. A törökök és a barbárok kirabolták a keresztény európaiakat. A nyugati imperializmus, ehhez képest „jámbor keresztesháború” volt, arról nem is beszélve, hogy a történelemnek csak igen kis periódusát fogja át.”¹¹

A polgári szociológia, politológia ilyen meggondolásokkal, „elmélettel” alátámasztva igyekszik ábrázolni, igazolni a történelmi folyamatokat, amelyben az „abszolút rosszhoz” képest a gyarmatosítók nyilvánvalóan a „relatív rosszat” képviselik, s ez a fejlődő világ népeinek már „majdnem jó”. Kétségtelen, hogy ilyen megközelítésben a neokolonialista jelen és jövő bűneit történelmi parabolákkal magyarázni lehet, de igazolni nem.

A „szegény ország – gazdag ország” stb. elméletek és a „konzervatív iskola” ma már a legfontosabb neokolonialista programok elválaszthatatlan alkotóelemei, amelyekkel a következő célok elérésére törekednek:

1. Tagadni kívánják a nemzeti felszabadító mozgalom osztálytagozódásának szociális jellegét, az osztályharc tényét a fejlődő országokban, azért, hogy ezen országoknak a nemzetközi osztályharc kereteibe való beilleszkedését megakadályozhassák.

2. A forradalmi erők nemzetközi stratégiájának sikereit befolyásoló axiómát – korunk három fő forradalmi áramlata közötti szövetséget – megkérdőjelezzik, s ha lehet, a közöttük meglevő nézetkülönbségek eltűlésével, felnagyításával megpróbálják tagadni.

3. A koloniális múlttal morálisan terhelt imperialista hatalmakat felmenteni azzal, hogy sematikusán, pusztán a termelőerők mai állapotát tekintetbe vevő, indifferens „szegény országokat” – tehát valamikor kizsákmányolt szegény országokat – szembeállítják a „gazdag országokkal”, hogy az imperialista metropoliszok gazdagságának eredete titokban maradjon.

4. A szocialista országok egy részét szintén „gazdag országnak” feltüntetve, megpróbálják az antagonisztikus társadalmi rendszer különbségeit „áthidalni”, másrészt azonosítva őket a szintén „gazdag kapitalista országokkal”, azt a látszatot keltik, hogy ők is részt vettek a gyarmati országok kirablásában.

5. A szocializmust, mint a társadalmi fejlődés egyetlen alternatíváját korunkban, igyekeznek diszkreditálni és a nemzeti felszabadító mozgalmakat dezorientálni.

6. A társadalmi fejlődés „harmadik útjának” propagálásával el akarják érni, hogy a fejlődő országok egyik utat se válasszák, hanem az egymással szemben álló társadalmi rendszerek „racionális szintézisét” – természetesen a magántulajdonosi alapon.

7. A szociális haladás gondolatát paralizálni óhajtják, amennyiben a termelőerők fejlődésének folyamatában a termelési viszonyok jelentőségét tagadják. Ahogy a „konvergencia-elmélet”, úgy a „szegény ország – gazdag ország” teória is együtt a „neokonzervativizmus intranzigens, militáns expanziójával” a termelőerők túlértékelésére és abszolutizálására épül, amelyet a világ politikai felosztásának döntő kritériumaként értelmeznek.

Ezek az elméletek minden – alapvetően a szocializmusra orientált szociálökonómiai-változást elutasítanak és ezt a történelmileg szükséges utat a gazdasági növekedés, osztálytagozódást mellőző, a neokolonializmusnak ajtót, kaput nyitó, koncepcióival helyettesítik.

A „szegény ország – gazdag ország” koncepció maoista variánsa a „világváros-világ-falu” szintézis, sem szolgálja a fejlődő országok népeinek érdekeit. Ahogy imperialista variánsa, ez is a hatalmi-politikai érdekeket igyekszik ideológiailag alátámasztani. Álforradalmi frázisokkal, mint „világproletár-nemzetek” és „világburzsoá-nemzetek” próbálkozik a nemzeti felszabadító mozgalmakon belül teret nyerni. A maoista „világ-falu-világ-város” elmélet eltúlozza a kispolgári-anarchista elemek szerepét a felszabadító mozgalmakban, még akkor is, ha ezek az „erők” az „új baloldaltól” az „új trockistáig” minden árnyalatot megpróbálnak átfogni.

A SZOCIÁLDEMOKRATIZMUS ÉS A NEOKOLONIALIZMUS KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI

A különböző baloldali, ábaloldali teorémák mellett, amelyek szubjektíve a neokolonializmus tagadására szorítkoznak és objektíve tehetetlenek vele szemben, a neokolonialista propaganda nyílt támogatója a szociálreformizmus, közismertebb nevén a szociáldemokratizmus, mint a forradalmi és antiimperialista fejlődés egyik javasolt alternatívája. Különösen az NSZK centrista szociáldemokratái, E. Eppler, H. Matthöfer stb. járnak élen az imperializmus társadalmi rendszerének védelmében, áalternatívájának kidolgozásában.

A fennálló imperialista kizsákmányolási viszonyok „javíthatásával” annak lényegi megtartását javasolják adott országon belül, és kiterjesztését világviszonylatban. Mivel az imperializmus története folyamán nem egyszer jutott már zsákutcába és kizsákmányoló funkciója miatt nem szimpatikus a tömegek előtt, ezért az imperializmust, mint „liberális kapitalizmust” vagy „demokratikus szocializmust” interpretálják. Ennél a társadalmi modellnél, valamint a „harmadik út” modelljénél is pusztán burkolt kapitalista fejlődési útról van szó.

Funkciója szerint a felszabadult népeknek a kapitalista világ gazdaságából, az imperialista gyámkodásból való kitörését kell meggátolnia, levezetni a forradalmi energiát. Szerpük igen jelentős a fejlődő világban. Elsősorban azért, mert a lassú előrelépés, az evolúció a fejlődő országok nemzeti-demokrata vezetőinek jórészt megfelel. Ugyanakkor a „nemzeti munkásarisztokrácia” lassú kialakulásával is lehet számolni, amely hatást gyakorol a pártokra és a szakszervezetekre. Ez arra vezethető vissza, hogy a neokolonialista, de a nemzeti iparosítás is, igen gyakran a proletariátus bizonyos részének nem csekély anyagi javulást hozott, a proletár, félproletár és elszegényedett paraszti lakossággal szemben. Ennek a „munkásarisztokráciának” a helyzete csak a nemzeti keretek között jobb, de messze elmaradt a fejlett tőkésországok életszínvonalától. (Gerstenmayer, a Bundestag egykori elnöke jegyezte meg, hogy egy német munkás két óra alatt többet keres, mint egy bantu hat nap alatt!) A proletariátus számszerű növekedésével azonban történelmi hivatásának felismerése is nő, viszonylag hosszú ideológiai fejlődés, „tisztulási” folyamat eredményeként.

Sok országban kialakult az ún. bürokratikus burzsoázia, amely szívesen köt, látszat-reformok ellenében, kompromisszumot a neokolonialista hatalom képviselőivel.

Igen jelentős az ázsiai, latin-amerikai országokban meglevő nacionalizmus, Afrikában a negritude-mozgalom és nem lebecsülendők a lakosságban igen mélyen élő vallásos és erkölcsi tudatformák, amelyek vallásos és olykor utópista jellegű idealista elképzelésekben öltenek testet. Ezek vagy a „divina ex machina”-ra várnak, vagy beérik a szociálreformizmus nyújtotta ideológiai morzsákkal.

A fejlődő országokat közismerten a többszektorú gazdaság jellemzi, s ez történelmileg kialakult, bonyolult formáival „a békés egymás mellettiség” elméletének kialakulását segítette elő. Ez kedvez olyan koncepcióknak, amelyek a kapitalizmuson és szocializmuson túli fejlődést, tehát egy „harmadik utas” lehetőséget is elképzelhetőnek tartanak.

Ezek talán a legfontosabb tényezők, amelyek a szociáldemokratizmus elterjedését a fejlődő országokban leginkább megkönnyítették. Ez azon jelenség megértésének kulcsa, amelyet a szociáldemokratizmus a neokolonialista, állammonopolista kapitalizmus rendszerében, mint rendszermegtartó és rendszert biztosító tényező képvisel.

A német SZDP jobboldalából kiinduló neokolonialista aktivitás fő szervezeti, kulturpolitikai központjai a „Goethe-Intézetek” és a „Friedrich-Ebert Alapítvány”. Ezek

befolyása és vagyona a koalíciós kormány idején megnövekedett, így 1973-ban már 18-ról 23 millió DM-re emelkedett, a német Handelsblatt 1973. november 22-i száma szerint.

A neokolonialista irányban módosított szociáldemokratizmus stratégiája, a gyarmati uralom következtében deformálódott társadalmi struktúrák reformjában látja azt az eszközt, amely az alapvető szociális átalakulás útját elzárhatja és a tudományos szocializmus offenzívájától megvédheti. Ezzel a német szociáldemokrácia az imperializmus támaszává válik neokolonialista törekvéseiben is, a Labour-Party, az osztrák, az olasz szocialista pártok mellett.

A német SZDP jobboldali vezetői ennek a neokolonialista funkciójú politikának abszolút hívei, nemzeti és nemzetközi szinten is. E. Eppler és más jobboldali SZDP-vezérek írásában és beszédeiben kimutathatóak a „szegény ország – gazdag ország” neokolonialista elmélet és a velük rokon antikommunizmus összefüggései. E. Eppler szerint a „fejlesztési politika” a „privilegizált nemzetek” kísérlete, (tehát az imperialista államké), hogy a fejlődő országok (Eppler szóhasználata szerint „have nots”, Habenichtse, akiknek semmijük sincs) a „támogatás” segítségével elkerüljék vagy elkerülhessék a forradalmi utat. A NATO-államok káosz előtt állnának, „ha az osztályharc nem evolúciós módon veszítene éléből, hanem forradalmi megoldással telítődne.”^{1 2}

Hogy a centrista szociáldemokrácia a „demokratikus szocializmusról” milyen elképzelést és gyakorlatot alakított ki, azt H. Matthöfer SZDP-politikus Latin-Amerikával kapcsolatos fejtegetéseiből ismerhetjük meg: „Latin-Amerikában nincsenek demokratikus, szocialista reformpártok, amelyeknek esélyük lenne arra, hogy a felső réteg ellenállását külső segítség nélkül legyőzzék. Ezért az európai szociáldemokrata pártoknak az a feladatuk . . . , hogy a demokratikus-szocialista pártok és teljesítményképes szakszervezetek szervezését elősegítsék. . . . Ilyen segítséget lehetne adni konkrétan pl. Chilében a keresztény-demokrata Frey-kormányának.” (1969!) Matthöfer szerint a harcot mindenekelőtt azon erők ellen kell folytatni, „akik a jelenlegi gazdasági-társadalmi rendszer szocialista transzformációját akarják előidézni.”^{1 3}

Ez a neokolonializmus azonban régióként és országonként tagolt „ideológiai phallanx” rendelkezik. Míg Latin-Amerikában az NSZK a Matthöfer-féle reformista erőkre akar támaszkodni, addig Afrikában a reakciós-nacionalista tendenciákra épít és Kelet-Ázsia „arénájában” a „demokratikus szocializmus gladiátoraként” jelenik meg.

E. Eppler mindezt félreérthetetlenül meg is magyarázza. „Ma azokból a célkitűzésekből indulunk ki, amelyeket a fejlődő ország maga dolgozott ki. Tanzániában, Dr. Julius Nyerere afrikai szocializmusából; és Elefántcsontparton a Houphouët-Boigny-féle liberalizmus a kiindulópont. Ha ezeket a célokat ideológiailag nézzük, ezt azért tesszük, mert minden politika mögött bizonyos értékkategóriák állnak. Nálam pl. a Godesbergi program értékeit jelentik ezek.”^{1 4}

Mindezek alapján a következő fontosabb következtetéseket lehet levonni: A nyugat-német szociáldemokratizmus, mint neokolonializmust befolyásoló politikai, ideológiai erő, a neokolonialista adaptáció politikáját támogatja a béke és szocializmus javára változott új helyzetben is, azzal, hogy az imperializmus igényeihez alkalmazkodó reformmozgalmakat és terveket hoz létre és valósít meg.

Az egyre növekvő érdekellentéteket az imperialista és a fejlődő országok között elfedi, hogy ezzel megakadályozza az ellentmondás esetleg forradalmi megoldását. Ezért tartja elsődleges feladatának a fejlődő országokban a reformista szervezetek létrehozását. Ellenforradalmi tevékenységét a fejlődő világ nemzeti-forradalmi mozgalmai ellen irányítja. Meghamisítja a tudományos szocializmus alapelveit, „demokratikus szocializmus”-ról és a „harmadik világ”-ról szóló elméleteket konstruál.

Végül a fejlődő országok specifikus feltételeinek megfelelően a kapitalizmust „áthangszerelve”, mint társadalmi fejlődésmódot propagálja, a szocializmusra orientált, nem kapitalista út helyett.

A fenti elméletek kétségtelenül hatással vannak a fejlődő országok ideológusaira és nehezítik a neokolonializmus elleni harc ideológiai-politikai-gyakorlati feltételeit. A fejlődő országokban kialakult társadalmi-politikai koncepciókban ugyanis fellelhetők a „szegény ország – gazdag ország”, a polgári „konvergencia-elmélet” és a maoista álforradalmi elméletek hatásai.

Leggyakoribb az objektív helyzet tudománytalan általánosítása, amely indifferens, eklektikus, kispolgári, sokszor nacionalista nézetek kialakulásához vezet. Ez az aspektus a felsorolt elméletek egyik fő táptalaja, amelyet csak hosszabb távon, az urbanizáció fejlődésével, iparosítással, az osztályra szervezett munkásság kialakulásával, osztálytudatos nevelésével, az analfabétizmus felszámolásával, az uralkodó csoportok műveltségi monopóliumának megtörésével stb. lehet hatástalanítani.

Mindez azonban feltételezi a szocialista világrendszer egységes, állandó támogatását. Az imperialista stratégia azonban ma sem mondott le a forradalmi áramlatok elszigeteléséről és meggyengítéséről. Ezt segíti elő új gazdaságpolitikája és neokolonialista ideológiája is, amely a szocialista világrendszeren belüli ellentétek szításán túl, főként „Dél gyermekeinek” a megnyerésére irányul. „Ezzel az antiimperialista frontot szétvágjuk, erejét megtörjük, eltereljük figyelmét az igazi veszélyről és alapvetően hamis vágányra visszük.”¹⁵

Összefoglalva:

1. Az imperializmus nem veszített sokat veszélyességéből, mint a fentiek is mutatják, de a nemzetközi erőviszonyok arra kényszerítették, hogy érdekeit más módszerekkel próbálja érvényesíteni.
2. Az imperializmus az ideológiai befolyásolás mellett a gazdasági és szociális folyamatokra igyekszik hatni, amelyekkel ugyan részsikereket elér, de a progresszív erőket nem tudja megállítani.
3. Az imperializmus inherens ellentmondásai miatt sem saját „házatáján”, sem a kapcsolatokban nem tud mozgásának olyan tartalmat adni, mint néhány évvel ezelőtt. Ezáltal az imperializmus objektíve az ellentmondások előfeltételeit teremti meg közöttük és a teljes függetlenségre törekvő, szociális haladást igénylő, fejlődő országok között.
4. Termékeny együttműködés alakult ki a szocialista országok és a fejlődő világ között, amelyben különös értékű az, hogy a szocialista államok forradalmi tapasztalataikkal segíthetik az új nemzeti államok társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális fejlődését.
5. És végül, az imperializmus és nemzeti felszabadító mozgalom közötti küzdelem új szakaszába lépett, amely a kapitalista világ neokolonialista „egyenlőtlen cseréjének” és beavatkozásának teljes kikapcsolásáig tart.

JEGYZET

- [1] Entwicklungsländer und unsere Hilfe. Zur Entwicklungspolitik der CDU/CSU. Bonn. 1961. 23. oldal.
- [2] Industriekurier, 1967. szeptember 21. szám. 4. oldal.
- [3] Szentcs Tamás: A gazdasági elmaradottság. Kossuth, 1965. 23–24. oldal.
- [4] A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozása. Moszkva, 1969. június 5–17. Kossuth, 1969. 50. oldal.
- [5] A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusa. Kossuth, 1975. 218–219. oldal.

- [6] Forschungshefte Nr. 2. Pädagogische Hochschule „Dr. Theodor Neubauer“ Erfurt/Mühlhausen: Sektion M–L. 77–83. oldal.
- [7] Hans-Jürgen Wischniewsky: Entwicklungshilfe und Wissenschaft. SVG. Kommissionsverlag W. Schmitz, Giessen. 1968. február 2. 15. oldal.
- [8] B. B. Gokhale: Über die indische Nation. Bombay 1958. 337. oldal.
- [9] A. A. Berle: Die kapitalistische Revolution des 20. Jahrhunderts. Meisenheim/Glan 1958. 75. oldal.
- [10] V. I. Lenin: Über eine Karikatur an den Marxismus. Werke 23. köt. Berlin 1957. 42. oldal.
- [11] H. Kohn: Einige Reflexionen an den Neokolonialismus. Megj.: The Review of Politics. Eredeti cím: Some reflektions on Kolonialism. 1956. 3. sz. 18. köt. 265. oldal.
- [12] Telegraph, 1972. január 4.
- [13] Frankfurter Rundschau, 1969. június 11.
- [14] Die neue Gesellschaft. Bonn/Bad Godesberg. 1971. 6. szám.
- [15] J. Prazsky: Zur Frage der Supermächte-Konzeption. Probleme des Friedens und des Sozialismus. 1973. szept. 1297. oldal.

FORRÁSOK

- 1. Asien, Afrika, Lateinamerika. Zeitschrift des Zentralen Rates für Asien, – Afrika- und Lateinamerika-Wissenschaften in der DDR. 1975. 3. köt. 5. füzet. Akademie Berlin. Gertraud Liebscher: Zu einigen neuen Aspekten der neokolonialen Ideologie und Theorienbildung des Imperialismus.
- 2. Asien, Afrika, Lateinamerika 1973. Bilanz, Berichte, Chronik. Zeitraum 1972.
- 3. DDR–Wirtschaftshilfe contra Bonner Neokolonialismus. Berlin 1965.
- 4. Erna Heckel: Kultur und Expansion. Zur Bonner Kulturpolitik in Entwicklungsländern. Dietz Verlag, Berlin 1968.
- 5. P. Friedländer, G. Liebscher: Neokolonialismus ohne Maske. Staatsverlag der DDR. Berlin 1974.
- 6. Gesellschaftswissenschaftliche Beiträge. 1969. I. félév. A Német–Szovjet Baráti Társaság kiadványa, Berlin. A. Kodacsenko: Zur internationalen Entwicklungsstrategie für die „Dritte Welt“. 562–572.
- 7. Der Imperialismus der BDR Dietz Verlag, Berlin, 1972.
- 8. Institut für internationale Politik und Wirtschaft. Staatsverlag der DDR. IPW–Berichte 1974. „BRD–Monopole auf Kurs zu internationalen Dimensionen.“ (H. Tammer) Berlin 1973/4.
- 9. IPW-Forschungshefte, 8. évf. 1973/4. füz.
- 10. IPW-Forschungshefte, 1974/4. Autorenkollektiv: Position und Entwicklung der Ökonomik des BRD–Imperialismus.
- 11. P. Khafatbari: Ökonomische Unterentwicklung. Akademie V. Berlin, 1971.
- 12. K. Marx: Das Kapital I. Dietz-Verlag Berlin, 1953. Theorie der modernen Kolonisation. 304–314.
- 13. Marxistische Blätter 2. Für Probleme der Gesellschaft, Wirtschaft und Politik. Frankfurt am Main. 8. évf. 1970. márc.–ápr. Probleme der Prognose und der Futurologie. Fritz Rische: Ergebnisse und Ziele der westdeutschen Kapitalextort-Offensive. 34–62.
- 14. Borisz Abramovics Sabad: Die politische Philosophie des gegenwärtigen Imperialismus. Zur Kritik der antikommunistischen Grundkonzeptionen. Deutscher Verlag der Wissenschaften. Berlin 1970. (fordította M. Feder és W. Rossade)
- 15. J. L. Schmidt: Die Entwicklungsländer. Ursprung, Lage, Perspektive. Verlag. Die Wirtschaft. Berlin, 1974.
- 16. S. I. Tjulpanov: Politische Ökonomie und ihre Anwendung in den Entwicklungsländern. Fordítás oroszról. Verlag, Die Wirtschaft, Berlin, 1972.